

УДК 376.1

Т. В. Пугач

вчитель-логопед

КУ Сумський ЗДО №40 «Дельфін»

м. Суми, Сумської області

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ НАОЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ РІЗНИХ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЯ

У статті проаналізовано наукові дослідження з проблеми застосування методу наочного моделювання. Розглянуто способи застосування схем-моделей при формуванні різних компонентів мовлення дітей дошкільного віку. Наголошено на ефективності застосування наочного – моделювання для активізації мовленнєвої діяльності дошкільників.

В статье проанализированы научные исследования проблемы использования метода наглядного моделирования. Рассмотрены способы использования схем-моделей при формировании различных компонентов речевого развития детей дошкольного возраста. Отмечено эффективность использования наглядного моделирования для активизации речевой деятельности дошкольников.

The article analyzes the scientific research in problem of using the method of visual modeling. The ways of using schemes-models in the formation of various components of the speech development of children in preschool age are considered. The efficiency of visual simulation for activation of the speech of preschool activities is noted.

Ключові слова: наочне моделювання, схеми-моделі, діти дошкільного віку, мовлення, мовленнєвий розвиток.

Ключевые слова: наглядное моделирование, схемы-модели, дети дошкольного возраста, речь, речевое развитие

Keywords: visual modeling, schemes-models, children of preschool age, speech, speech development.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна наука постійно розвивається і прогресує. Визначною особливістю змін, як відбуваються в освіті України є перехід до спрямованого формування у суб'єктів навчання здатності творчо діяти, застосовувати знання та досвід на практиці. Питання реалізації сучасних підходів у розвитку мовлення дітей в дошкільній педагогіці є актуальним. Їх у своїх працях висвітлювали А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, К. Крутий,

А. Омеляненко та інших. Оволодіння мовленням як засобом пізнання і способом людського спілкування є найвагомішими досягненням дошкільного дитинства.

Важливе місце в системі засобів розвитку мовлення дошкільників займає використання наочності, за допомогою якої педагог має можливість перетворити мовленнєву діяльність дошкільників у цікавий та доступний дітям вид діяльності. Так, Л. А. Венгер виявив, що засобом мислення дітей дошкільного віку є наочні моделі, в яких дитина відбиває структуру об'єктів. Цей метод є одним із перспективних методів реалізації розумового виховання та розвитку мовлення дошкільників, так як мислення малюків відрізняється предметною образністю та наочною конкретністю [3].

У дошкільній педагогіці розроблені моделі для навчання дітей звукового аналізу слів (Л. Журова), конструювання (Л. Парамонова), формування природознавчих знань (Н. Ветрова, Е. Терентьева), уявлень про працю дорослих (В. Логінова, Н. Крилова) та ін. При цьому враховується основне призначення моделей – полегшити дитині пізнання, відкрити доступ до властивостей, якостей речей, їх зв'язків, що безпосередньо не сприймаються. У працях К. Крутий розкрито використання моделей і схем для формування граматичної правильності мовлення, засвоєння дітьми службових частин мови, збагачення словника. [1, 2] О. Дьяченко презентовано методику моделювання змісту казок за допомогою піктограм.

Мета статті – обґрунтування доречності застосування методу наочного моделювання при формуванні різних компонентів мовлення дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наочне моделювання – це відтворення істотних властивостей досліджуваного об'єкта, створення його замінильника і робота з ним.

В ролі замінильника (моделі) можуть виступати предмети, предметні зображення, силует, контури предметів, піктограми, геометричні фігури, кольо-

рові плями і ін. В основі методу моделювання лежить принцип заміни: реальний предмет дитина замінює іншим предметом, його зображенням, якою-небудь умовною позначкою. Основне значення моделей - полегшити дитині відтворити почуте, побачене, придумане.

Моделі можуть бути статистичними і динамічними, грубими і точними,

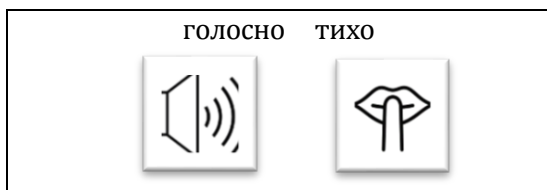
безперервними і дискретними, дослідницькими і демонстраційними, навчальними, прогностичними, натурними, аналітичними, аналоговими, символічними і т.д. Усіх їх об'єднує головне призначення – замінити в процесі отримання інформації сам об'єкт [5].

У дидактиці виділяють такі види моделей:

1. Предметна модель – фізична конструкція предмета або предметів, закономірно пов'язаних (площинна модель фігури, що відтворює її головні частини, конструктивні особливості, пропорції, співвідношення частин у просторі).
2. Предметно-схематична модель – це виділені в об'єкті пізнання суттєві компоненти і зв'язки між ними, що позначаються за допомогою предметів-замінників і графічних знаків.
3. Графічні моделі (графіки, формули, схеми).

Процес оволодіння моделюванням включає кілька окремих напрямів.

Перший напрямок – розширення діапазону модельованих відносин: від моделювання найбільш доступних дітям

дошкільного віку просторових відносин педагог переходить до моделювання більш складних для їх сприйняття відносин: тимчасових, математичних, логічних.

Другий напрямок – пов'язаний зі зміною ступеня узагальненості і абстрактності модельованих відносин. Освоївши моделювання одиничних конкретних ситуацій, діти вчаться будувати узагальнені моделі, що відображають суттєві риси об'єктів і ситуацій

Третій напрямок – стосується зміни самих наочних моделей, з якими діють діти. Від моделей, що зберігають зовнішню схожість з модельованими об'єктами, дитина переходить до моделей, що становлять собою умовно - символічні зображення [5].

За допомогою замінників, схем і малюнків можна запропонувати дітям ряд завдань на вдосконалення граматичної будови мовлення.[1, 6, 7]. Активізувати в словнику дієслова, утворені від звуконаслідуваних слів, дієслів на позначення самостійних дій дитини, утворення

префіксованих дієслів та ін.

Підібрати однорідні прикметники до іменника, виділяти частину цілого предмета, групувати предмети за певними ознаками, утворювати іменники у формі множини в називному та родовому відмінках. Правильно узгоджувати числівник, прикметник з іменником і т.д. Вживати слова – назви дитинчат тварин, присвійні прикметники; утворити слова за допомогою суфіксів з опорою на величину предмету. Утворити складні слова. Наприклад: спорт + зал = спортзал. Закріплювати правильне вживання займенників. Вправляти у складанні простих поширених з прийменниками та без; складносурядних та складно-підрядних речень із сполучниками, дотриманню порядку слів у реченні.

За допомогою схем-символів можна акцентувати увагу дітей на наступних параметрах: висота, сила голосу, темп, інтонація, тембр.

Наочні схеми також допомагають дітям характеризувати темп і оцінювати виразність відповіді однолітка (голосно-

тихо, із запинками – без запинок, виразно – ні, сподобалося – так) Визначити висоту звука на слух (сигнальні фішки).

Схеми допомагають визначати позиції язика, губ при артикуляції звуків. Температуру повітряного струменю. Наприклад: Падають легені пухнасті сніжинки (с-с-с). Світить сонечко, дує теплий вітерець (ш-ш-ш).[2]

Пропонуємо виконати наступні завдання:

- ✓ проаналізувати звук (голосний – приголосний, дзвінкий – глухий, твердий – м'який, наголошений).
- ✓ визначити наявність звука на слух в складі, слові, фразі (сигнальні фішки),
- ✓ визначити позицію звука в слові: на початку, середині, кінці слова; «знайти хвіст» – визначити останній звук в слові; «знайти ніс» – визначити перший звук (літак, пташка, автобус);
- ✓ визначити кількість складів у слові (схеми-рисочки, квадрати, кружечки);
- ✓ придумати слово на задану схему, підібрати схему до заданого слова;
- ✓ визначити наголошений звук, який в слові чується голосніше за інші, довше за інших тягнеться, співає щонайдовші пісеньки.

На практиці «розповіді», самостійно складені дітьми – це, в основному, просте перерахування діючих осіб або об'єктів картини. Робота по формуванню навичок розповіді за картиною складається з 3-х етапів.

I етап – виділення значущих для розвитку сюжету фрагментів картини;

II етап – визначення взаємозв'язків між ними;

III етап – об'єднання фрагментів в єдиний сюжет.

При цьому використовуються такі моделі: предметні картинки, смужки різнокольорових кругів, фрагменти зображення картини, силуетні зображення значущих об'єктів картини. Схематичні зображення є також елементами наочних моделей, які являються планом розповіді за картиною або серією картин.

Опис предметів викликає у дітей ряд труднощів, які полягають у :

- ✓ самостійному визначенні головних ознак предмета;

- ✓ встановленні послідовності висловлювання ознак;

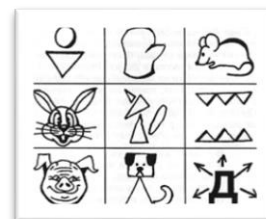
- ✓ утриманні в пам'яті послідовності, яка являється планом розповіді-опису.

Основу описової розповіді складають конкретні уявлення, які накопичуються в процесі обстеження об'єкту опису.

Елементами моделі описової розповіді стають символи-замінники якісних характеристик об'єкту: належність до родового поняття, величина, колір, форма, деталі, якість поверхні, матеріал, з якого виготовлений предмет, як використовується, за що подобається. За цією моделлю можна описати будь-який окремий предмет [7].

Доцільно також використовувати схеми-моделі під час вивчення напам'ять віршованих творів. Треба умовними схематичними позначеннями зашифрувати кожен рядок вірша (або пару) і вивісити таку схему на видному місці. Вивчати вірші не примушуючи, а спираючись на дитячі інтереси та на достатній розвиток наочно-образного мислення в цьому віці. Схеми – моделі відіграють значну роль у диференційованому навчанні. Діти з середнім і низьким рівнем розвитку пам'яті мимоволі вчать вірш у повсякденному житті, звертаючи увагу на «підказку» [6].

Одним із видів зв'язного монологічного мовлення є переказ. Навчання

переказу розпочинається із розповідання знайомих коротких казок, типу «Ріпка», «Колобок». Для того щоб навчити дитину послідовно переказувати сюжет казки використовуються наочні моделі казки:

- ✓ ілюстрації до епізодів казки;
- ✓ силуетні зображення героїв казки;
- ✓ символи-замінники.

Досить часто наочна модель стає засобом подолання страху дитини перед складанням творчих зв'язних розповідей. Цей вид розповіді передбачає вміння дитини створювати особливий задум і розгортати його в розповідь з різними деталями та подіями. Дитині пропонується модель розповіді, а вона має наділити елементи моделі змістовими якостями і скласти розповідь.

Послідовність роботи по формуванню навичок складання творчої розповіді:

- ✓ дитині пропонують придумати ситуацію, яка могла б статися з конкретними героями в певному місці, модель розповіді дає дорослий;
- ✓ вихователь пропонує конкретних героїв розповіді, а просторове оформлення моделі дитина придумує самостійно;
- ✓ конкретні герої замінюються їх силуетними зображеннями, що дозволяє дитині проявити творчість в характерологічному оформленні героїв розповіді;
- ✓ дитині пропонують скласти розповідь за моделлю, елементами якої є невизначені замітники персонажів розповіді,
- ✓ дитина самостійно вибирає тему та героїв своєї розповіді [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Застосування схем-моделей є одним з ефективних способів сприяння розвитку мовлення, словесно-логічного мислення, пам'яті у дітей дошкільного віку. Цей вид роботи повністю відповідає особистісно-орієнтованій моделі навчання, за якої враховуються індивідуальні особливості дитини, допомагає педагогові встановити з вихованцями оптимальні – партнерські стосунки, створити атмосферу емоційної довіри та розкутості. Використання методу моделювання при навчанні дошкільників мовленню:

- ✓ дає можливість встановити зв'язки між предметами та явищами, послідовність подій, робить їх доступними розумінню та відтворенню дітьми;
- ✓ покращує розуміння дитиною структури та взаємозв'язків складових частин об'єктів та явищ;
- ✓ формує цілісне уявлення про пред-

мети та явища оточуючого світу;

- ✓ унаочнює процес навчання монологічному мовленню;
- ✓ позитивно впливає на розвиток мовлення взагалі та вміння планувати мовлення.

Аналізована проблема є багатоаспектною. Вважаємо, що подальшого вивчення потребує дослідження особливостей застосування методу наочного моделювання в інших аспектах розвитку дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крутій К. Л. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку / К. Л. Крутій, О. П. Кулинич, Н. В. Погрібняк – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. – 200 с.
2. Крутій К. Л. Педагогічна технологія пропедевтики добуварного періоду навчання грамоти дітей середнього дошкільного віку / К. Л. Крутій, Г. І. Глебова, Т. П. Бондаренко. – Запоріжжя ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. – 320 с.
3. Венгер Л. А. Домашня школа мышления / Л. А. Венгер, А. Л. Венгер. – М. Просвещение, 1975. – 313 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. Воображение и творчество в детском возрасте. Сознание и психика / Л. С. Выготский. – М. : АСТ / Астрель, 2008. – 654 с.
5. Осмоловская И. М. Наглядные методы обучения: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. / И. М. Осмоловская. – М. : Изд. центр «Академия», 2009. – 192 с.
6. Стецюк І. І. Метод наочного моделювання в роботі з дітьми із ЗНМ. Логопед // І. І. Стецюк. – Харків: Вид. група «Основа», 2012. – № 3. – С. 13-23.
7. Ткаченко Т. А. Формирование лексико-грамматических представлений: приложение к сборнику упражнений и методических рекомендаций для индивидуальных занятий с дошкольниками / Т. А. Ткаченко. – М. : Издательство ГНОМ и Д., 2003. – 32 с.
8. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении / Л. М. Фридман – М. : Знание, 1984. – 80 с.